

**FRANZ
LEHAR
VESELÁ
VDOVA**

Nejpůvabnější vdova světa

Někdy na podzim roku 1904 našel známý libretista vídeňských operet Leo Stein v knihovně jednoho svého přítele francouzskou komedii Vyslanecký atašé. Vznikla v šedesátých letech minulého století a jejím autorem byl Henri Meilhac, známý libretista nejslavnějších Offenbachových operet. Jeho jméno čtete i pod tak známými operními tituly jako Carmen či Manon. Ale jeho samostatná dramatická tvorba upadala už počátkem našeho století v zapomnění. A právě zapomínané starší komedie byly často vyhledávaným materiálem pro operetní libretisty. Zkušený Leo Stein ihned poznal, že Vyslanecký atašé by byl výborný operetní námět. Téhož názoru byl i jeho spolupracovník Victor Léon, režisér Divadla na Vídeňce. Rychle spolu vypracovali libreto, děj staré komedie trochu upravili, pozměnili název a oba byli naprosto shodní v názoru, kdo by měl složit hudbu. Kdo jiný, než Richard Heuberger, který krátce předtím udělal svým Plesem v opeře doslova díru do světa? Heuberger nabídku přijal, zkomponoval první akt a libretistům přehrál. Bylo to však velké zklamání, skladatel sám uznal, že se mu práce nedaří a komponování nechal.

Teprve potom přišel na řadu tehdy pětáctiletý Franz Lehár. Měl už za sebou kromě jedné nepodařené opery čtyři operety, z nichž však pouze jediná byla poměrně úspěšná. Byl ale známý svými pochody a hlavně valčíkem Zlato a stříbro (hrajeme ho v operetě Hrabě Luxemburg), který prošel celým světem. Lehár vycítil svou velkou příležitost a komponoval Veselou vdovu s neby-

valým elánem. Uzavřel také smlouvu s ředitelem Divadla na Vídeňce o uskutečnění premiéry. Ale přehrávka hotového díla nedopadla pro Lehára nijak povzbudivě. Ředitel divadla pronesl prý při ní bodrou vídeňštinou: „Dos is'ka'Musik“. (To není žádná hudba.)

Je-li zmíněný výrok pravdivý, není dokázáno. Je však pravda, že tento ředitel nabízel Lehárovi 2500 zlatých, když od smlouvy odstoupí a nebude na uvedení Veselé vdovy trvat. To ovšem Lehára ani nenapadlo, a tak byla „Vdova“ zařazena na repertoár. Víceméně z nutnosti, protože koncem listopadu 1905 utrpělo Divadlo na Vídeňce obrovské fiasko s premiérou Fallovy operety Rebel. Ta byla po pěti reprízách stažena a nebylo co hrát. A tak Veselá vdova zachraňovala situaci. Nikdo jí moc nevěřil a snad proto byla premiérou stanovena na nejméně vhodný termín – předposlední den roku. Také výprava vypadala podle toho a byla sestavena většinou ze starých kulis.

Přesto měla premiéra úspěch. Nijak bouřlivý, spíše zdvořilý. První reprízy nebyly zdaleka vyprodány a divadelní ředitel bombardoval autory Rebela telegramy, aby urychleně dodali novou přepracovanou verzi. Ale po několika týdnech denního reprízování začala náhle návštěvnost stoupat a za pár měsíců už byla Veselá vdova vídeňskou událostí. Dostala okamžitě novou, krásnou výpravu a dosáhla nepřetržitých 400 repríz. V sezóně 1906–07 nebylo německého divadla, které by ji nehrálo.

Její světovým startem bylo ovšem uvedení v Londýně v červnu 1907. Byl to snad největší úspěch dosavadní divadelní historie a Lehárův životopisec jej nazval „londýnským deliriem“. Nával na pokladnu byl tak obrovský, že během asi dvou týdnů po premiéře bylo divadlo vyprodáno na 18 měsíců dopředu. A následovala další světová města. A jako Merry Widow, Viuda Allegra, Den Glade Enke, Veuve Joyeuse, Vdova Allegra, A vig Özvegy – a pod dalšími 25 jmény prošla Veselá vdova rychle celým světem. Jedné říjnové neděle roku 1907 byla hrána v Buenos Aires v pěti různých divadlech v pěti

různých řečech vždy odpoledne a večer – 10 vyprodaných představení v jediném dni v jediném městě.

A úspěch pokračoval. Přenesl se z divadel i na koncertní pódia a filmové plátno. Veselá vdova byla zfilmována ještě za doby němému filmu a znovu natočena v třicátých letech s Mauricem Chevalierem a Jeanettou Macdonaldovou v roce 1944, kdy na newyorské Broadwayi byla vídeňská opereta už dávno přežitkem, uvedl Veselou vdovu slavný tenorista Jan Kiepura se svou manželkou Martou Eggerthovou a hrál ji při vyprodaných domech dva roky více než 800krát. Vy-dělal prý na ní přes milion dolarů. A podobných důkazů úspěchu této operety by bylo možno uvádět na tucty. Co bylo příčinou?

Lehár jednou prohlásil i napsal: „Chci komponovat lidi.“ (Ich will Menschen komponieren.) Této zásady se, bohužel, nedržel ve všech svých operetách, ale u Veselé vdovy ji uplatnil důsledně. Jistě to byla i zásluha libretistů – a vlastně i původní činoherní předlohy – ale hlavně je, že toto nejlepší Lehárovo dílo se vyznačuje neobvykle působivým vyjádřením vlastností a pocitů jednajících postav, jejich společenského šarmu i romantiky životního stylu. Jakési smyslové opojení prozařuje tuto hudbu, opojení tak silné, že prostě věříme tomu elegantnímu životu na scéně, že málo pravděpodobně, se zdá pravdou, že vymyšlené postavy žijí svým – chcete-li operetním – ale plným životem. Je to hudba milostných her, plná touhy, vzrušení i trochu smyslných nálad. Je to prostě mladý Lehár, který do vídeňské operety přinesl něco zcela nového a který snad proto prorazil do světa, jako nikdo v tomto oboru před ním. To, že Veselou vdovu nikdy nepovažoval za své nejlepší dílo, není rozhodující. Faktem zůstává, že je to nejen daleko nejlepší a nejhranější jeho opereta, ale jedno z nejpůvabnějších děl hudebně dramatické literatury.

A proto – řečeno s Lehárem – chceme hrát lidi. Postavy Lehárova mizícího světa, vymyšlené a přitom skutečné, i s trochou ironie, která jim dnes právem přísluší.

V. H.

Pánové,
mám-li
pravdu říct,
dobře znám
cenu svou.

H. RIEHSOVÁ

**FRANZ
LEHAR
VESELÁ
VDOVA**

Ach,
ty ženy,
tyhle ženy!

Z. RŮŽICKA

**FRANZ
LEHAR
VESELÁ
VDOVA**

FRANZ LEHÁR VESELÁ VDOVA

osoby a obsazení

Baron Zeta, vyslanec knížectví
Pontevedro v Paříži

Valencie, jeho žena

Hrabě Danilo, vyslanecký rada

Hana Glawari

Camille de Rosillon

Vikomt Cascada

Markýz Saint Brioche

Baron Alfa

Paní Alfa

Pan Beta

Paní Beta

Pan Gama

Paní Gama

Ferrina, kancelista vyslanectví

Lepší společnost, grizety, tanečnice, tanečníci

K. Holubář
M. Tolaš

I. Flaková
I. Simandlová

Z. Růžička
J. Vyorálek

H. Hradilová
H. Riehslová

J. Drahovzal
P. Miller

O. Pika
K. Šíp

M. Dvorník
K. Smolka

K. Lupínek

H. Kubeczková

B. Doskočil

Z. Luzarová

A. Bendík

Z. Poláčková

J. Kobr
F. Návrat

sbor a balet operety SDO

Opereta o třech dějstvích ● Libreto: Victor Léon a Leo Stein ●

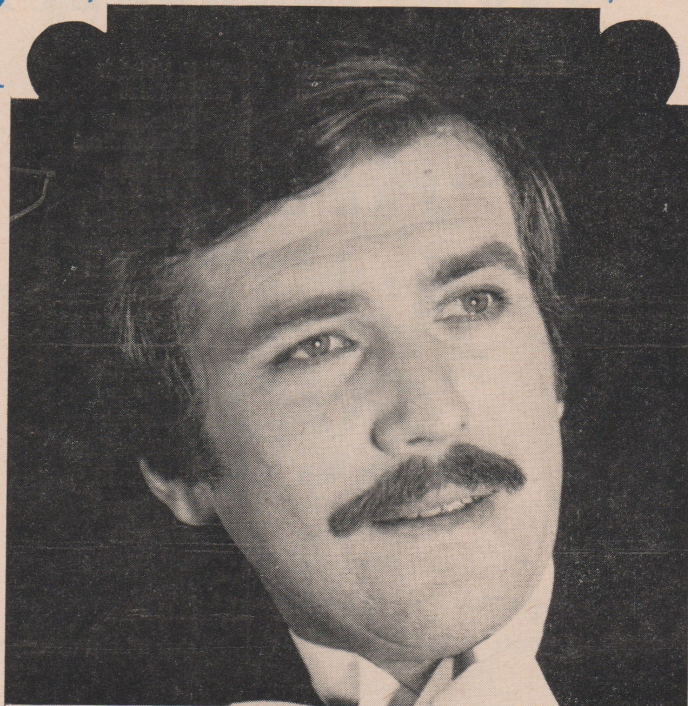
Překlad a úprava: Jiří Aplt a Luboš Šterc ●

Režie: VLADISLAV HAMŠÍK ● Dirigent: VLADIMÍR BRÁZDA ● Výtvarník scény: VLADIMÍR
SRÁMEK, nositel vyzn. Za vynikající práci ● Výtvarník kostýmů: BOHUSLAVA ČIHÁKOVÁ ●
Choreografie: JULIE JASTŘEMBSKÁ ● Asistent režie: PETR ZAHRADNÍČEK ● Sbormistr: JOSEF
KUBENKA ● Korepetitor: KVĚTOSLAVA MILLEROVÁ ● Inspicjent: STANISLAV MUNTÁG ●
Náповěda: JARMILA MARKUSOVÁ ●

PREMIÉRA 21. ŘÍJNA 1978 V DIVADLE ZDENKA NEJEDLÉHO

Vedoucí technického provozu: Václav Kožušník ● Jevištní mistři: Jan Benek, Zdeněk Václavek ● Mistr osvětlení: Oldřich Malý ● Vedoucí vlásenkárny: Vojmil Nytra ● Vedoucí garderobiér: Zdeněk Slíva ● Vedoucí rekvizitárka: Eva Wiesnerová ● Vedoucí dekoračních dílen: Marcela Kožušníková ● Vedoucí dámské krejčovny: Bohuslava Čiháková ● Vedoucí pánské krejčovny: Milan Mončka ●

U Maxima
jsem znám,
co skvělý
elegán!

J. VYORÁLEK

**FRANZ
LEHAR
VESELÁ
VDOVA**

H. HRADILOVÁ

... však tolik vím,
že každý muž,
je, páni,
lichotník!

**FRANZ
LEHAR
VESELÁ
VDOVA**

Pověs housle na hřebík a piš hudbu!

Přenesme se ve své fantazii o devadesát let zpátky, do doby, kdy po pražských ulicích si to projíždějí kočáry s vyšňořeným panstvem, na břehu Vltavy hrdě stojí novostavba Národního divadla a zaposlouchejme se do rozhovoru, který mezi sebou vede profesor pražské Konzervatoře - ještě ani ne čtyřicetiletý, ale už se těšící mezinárodnímu věhlasu, po smrti Bedřicha Smetany, nesporně první muž v české hudbě - sám Mistr Antonín Dvořák a student houslového oddělení téže školy, mladý, ještě ne dvacetiletý syn plukovního kapelníka. Rozmluva se odbývá v českém jazyce, takže nepotřebujeme ani tlumočnicka. Budoucí autor „Novosvětské“ podává mladému muži svazek not, možná mu poklepe na rameno a pošlyme, co mu říká: „Viš co, hochu, pověs housle na hřebík a piš hudbu!“ A mladý muž v této chvíli věděl, že o jeho osudu je definitivně rozhodnuto. Jeho jméno je Franz Lehár.

12. července 1888 mladý muž, který právě dovršil osmnáctý rok svého života, vystupuje na jevišti pražského Rudolfa, aby se publiku představil jako úspěšný absolvent houslové hry. Absolvoval houslový koncert č. 2 g moll od Maxe Brucha. Končí léta školní přípravy, přicházejí léta skutečné umělecké praxe. Franz Lehár odchází do svého prvního angažmá jako koncertní mistr do divadla v Barmen - Elberfeld. Čas ovšem rychle ubíhá a za dva roky se s mladým mužem setkáváme v parádní uniformě císařsko-královského vojenského kapelníka. Že by pokračoval úspěšně v kariéře svého otce? Je mu teprve dvacet let a už se domohl tak významného postavení, jakým je „magyar királyi honvéd ezred karmester“ v Lučenci. Když se svého času Franz Lehár senior stal plukovním kapelníkem ve čtyřiaadvaceti letech, bylo to považováno za úspěch zcela mimořádný, jeho syn, miláček štěstý, ho předstihl o celá čtyři léta. Kariéra se mu otevřela dokořán, ale Franz Lehárovi neustále znějí v uších slova Antonína Dvořáka „... piš hudbu!“

A tak píše, do soutěže přihlásil operu „Rodrigo“. Neuspěl, a opera nikdy nespátla světla ramp. Za nějaký čas pokouší štěstí znovu a opět v opěře - „Kukuška“

se sice dočká svého provedení v Lipsku, za pár let později v přepracované podobě a pod jiným názvem i v Brně, ale úspěch se opět nedostavil. Ze by se Antonín Dvořák mylil? Lehár se mezitím dostává do Vídně. Zde píše svůj slavný valčík „Zlato a stříbro“. A úspěch se dostavuje. Někdy úspěch v opěře, pokouší se tedy o operetu - „Viedeňské ženy“ a „Dráteníček“ se setkávají s příznivým ohlasem u publika, ale to všechno pořád ještě není to pravé, to, co nutně musí přijít a co přišlo až onoho památného předposledního dne roku 1905, kdy Viedeň poprvé poznala Hanu Glawariovou a Danila Daniloviče. „Veselá vdova“ rázem mění od základu postavení skladatele, stává se mužem číslo jedna ve světě lehkohodé múzy, která prožívá svou renesanci a v rytmu svých kouzelných melodií hraje šarmantní doprovod makabrickému tanci smrti, který zachvátí Evropu v prvním dvacetiletí našeho věku. Hrouť se říše, umírají tisíce ba milióny lidí, ale Franz Lehár sklízí jeden úspěch za druhým. „Hrabě Luxemburg“, „Cikánská láska“, „Eva“, „Skrivánek“ a mnohé další. Večer co večer se v divadlech celého tehdejšího tzv. civilizovaného světa scházejí stovky lidí, aby se nechaly opojit kouzlem tónů, jež dokázal vyloudit skladatel, který v sobě dokázal propojit smutnou melancholii slovácké duše s ohnivým temperamentem maďarských a cikánských písní, zasněnou náladu italské serenády s lehce frivolními příděchy pařížských šantánů. Mezi těmi stovkami diváků, kteří si utírali slzy, naslouchající písní o Vilje, byl kdosi na bidýlku vídeňského divadla i zcela neznámý lakýrník jménem Adolf Hitler.

Skončila první světová válka, Evropa začíná žít novým životem, ale zdá se, že nastalé změny nijak neovlivnily Franze Lehára. Píše dále, o to intenzivněji, ale v jeho tvorbě se počínají objevovat nové rysy. Na povrch se dostává zasutá touha po opěře, po vážném umění a objevuje se poněkud jiný Lehár, než jakého jsme znali dosud - skladatel, který do operety přinesl slzy. „Paganini“, „Carevič“, „Frederika“, „Země úsměvů“ a konečně „Giuditta“ - to všechno jsou díla, která nekonečí tradičním happy - endem. Lehár v podstatě správně vycítil, že oproti časům jeho mládí se něco změnilo, že stará forma vídeňské operety se přežila, že tradiční komické, stokrát opakované zápletky je třeba nahradit něčím novým, svůj díl tu sehraje i jeho soupeření se

šťastnějšími soky z oblasti tzv. vážné hudby - Puccini a zejména Richardem Straussem, pro svá díla má ideální interpreta ve vynikajícím tenoristovi a svým příteli Richardu Tauberovi, ovšem fatální skladatelův vmyl spočívá v tom, že jedno klíše nahradil druhým, vypěšlou komickou zápletku nahradil sentimentálitou.

A tak úspěch se sice dostavil, divadla jsou opět vyprodána, davý šílí, Lehárovo muzikantské mistrovství, jeho instrumentační bravura jsou takové, že při nich zapomeneme na laciné sentimentální moralizování, v premiérách Lehárových oper září čelné hvězdy soudobého operního nebe, ale nic naplat, kola dějin uhánějí nemilosrdně kupředu a komárnský rodák, ač zahrnut všemi možnými poctami, se dostává stále více mimo základní proudy uměleckého vývoje. Ještě v roce 1929 je premiéra „Země úsměvů“ přijata s nadšením, ale parádní večer o pět let později ve vídeňské Státní opěře, kdy se Lehár konečně dočkal toho, že jeho dílo je provedeno v tomto svatostánku hudby - jedná se o Giudittu s Jarmilou Novotnou a Richardem Taubermem v hlavních rolích - je už víceméně pohřeb. Sice pohřeb velmi okázalý, za účasti spolkového prezidenta a vlády, s vavřínovými věnci, zlatem a brilianty, ale nicméně pohřeb. Artismus Lehárovy hudby nepřekonal plytkost předlohy, kritika je více než rozpačitá. Podzimním večerem roku 1934 ve vídeňské Státní opěře končí de facto Lehárova dráha skladatele. Následuje už jenom stáří, stáří neveselé; jeho vlast ovládly hordy hnědých mužů, lakýrník, který kdysi s nadšením poslouchal píseň Haný Glawariové se stává vyvoleným vůdcem. Lehárovi nejlepší přátelé opouštějí Německo a Evropu. Sám Lehár, ačkoli jeho žena je Židovka, zůstává. Lehárovi libretisté končí dílem v emigraci, dílem v plynových komorách v Osvětimi. Přesto se Lehárova díla, na základě zvláštní výjimky, hrají. Těžko nám dnes soudit zestárlého skladatele, který se ocitl v době, které přestal rozumět a která přestala rozumět jemu. Jeho velký a nedostihný sok - Richard Strauss - se zkompromitoval spoluprací s nacismem mnohem více. Svět hnědých košil, plynových komor a koncentráků byl prostě zcela jiný svět, než do jakého se narodil syn plukovního kapelmajstra c. k. monarchie.

Lehár byl a po celý život zůstal typickým občanem habsburské říše. Narodil se v Komárně, jeho rodina pocházela ze severní Moravy. Sám mluvil plyně německy,

maďarsky, česky, prostě ve všech řečech, v nichž se hovořilo na obou březích Litavy. Svět, do kterého patřil, se zhroutil, Lehár zůstal sám. Po válce se snažil získat maďarské a švýcarské občanství. Byl odmítnut. Zůstala mu jeho milovaná žena Sofie a věrný přítel Richard Tauber. Na podzim roku 1947 ho záchvat srdeční mrtvice připravil o ženu a 8. ledna 1948 dotloukl srdce muže, jemuž věnoval nejkrásnější arie svých operet - milovaného Richarda Taubera. V té době je už vážně nemocen i osmasedmdesátiletý skladatel. 23. října 1948 večer řekl v kruhu svých blízkých: „Ted jsem vyřídil všechno pozemské.“ Druhý den odpoledne zemřel. Za týden později viděl Bad Ischl velkolepý pohřeb. Jeden ze skladatelových přátel o něm prohlásil: „Bylo to, jako když pochovávají krále.“ Teskná melodie písně o Volze z „Careviče“ doprovodila Franze Lehára na místo jeho posledního odpočinku.

„Pověs housle na hřebík a piš hudbu!“ - řekl kdysi mladému adeptovi Antonín Dvořák. Mýlil se velký skladatel? Nejspíše ne. Franz Lehár nebyl jednoduchá osobnost. Měl nesmírné nadání, mimořádný hudební cit, celý život toužil vlastně po něčem jiném, než po tom, nač byl přímo geniálně disponován. Dovedl tak, jak jen málokdo před ním a sotva kdo po něm, propojit hudbu, zpěv a pohyb. Jemu to asi bylo málo, ale my jsme Franz Lehárovi dodnes za to vděční a dodnes mu závidíme třeba právě Veselou vdovu.

Chťel povýšit operetu na skutečné Umění - nešel vždy správnými cestami, ale to víme dnes my, kteří žijeme o nějaký ten pátek později a můžeme celou záležitost posuzovat „shovívavě“ z výšin svého „vědomí“. Nedočkával se vmanit z pout své doby, s níž byl až příliš spjat. To mělo za následek, že ustrnul, zůstal stát na místě, ale na druhé straně, chce-li historik najít přesnější obraz epochy agonie podunajské monarchie, sotva jej najde přesvědčivěji ztvárněný, než právě v Lehárově díle. I když to asi nebylo skladatelovým cílem, fakt tu zůstává a když pro nic jiného, už proto patří Franz Lehár do dějin. A protože po svých slováckých a maďarských předcích zdědil opravdovou radost z čirého muzikantsství, dokázal svá díla naplnit skutečným životem a espritem, že se jimi necháme okouzlit i my, kteří žijeme dávno poté, co vzal za své svět, v nichž tato díla vznikala a z jehož zdrojů čerpala. A může být pro umělce větší zadostiučinění, než toto?

STÁTNÍ DIVADLO V OSTRAVĚ

nositel Řádu práce

*Vydalo Státní divadlo v Ostravě,
nositel Řádu práce,
v redakci Mojžíra Weimanna,
fotografie Vladimír Dvořák,
obálka a grafická úprava Mirek Tittler,
typografická spolupráce Antonín Mosler.
Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p.,
provoz 22, Ostrava 1, Hollarova 14.
Cena 3,— Kčs.*